

## PAPER DETAILS

TITLE: Yetistirme Kurami erevesinde Televizyon Dizilerinde Yoksulluk Temsilleri: Romanlar rneđi

AUTHORS: Maria Arabaci Ko

PAGES: 19-41

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3443906>

## Yetiştirme Kuramı Çerçevesinde Televizyon Dizilerinde Yoksulluk Temsilleri: Romanlar Örneği

*Representations of Poverty in Television Series  
in the Context of Cultivation*

*Theory: Romani People*

Maria ARABACI KOÇ<sup>1</sup>

Makale Türü (Article Type): Araştırma / Research

Başvuru Tarihi (Submitted): 29.09.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 16.11.2023

Atıf (Cite as): Arabacı Koç, M. (2023).  
Yetiştirme Kuramı Çerçevesinde Televizyon Dizilerinde Yoksulluk  
Temsilleri: Romanlar Örneği. *Akdeniz İletişim*, (43), 19-41.  
<https://doi.org/10.31123/akil.1368748>

### Öz

Türkiye’de 2000’lerden bu yana sayıları artan televizyon dizileri, günümüzde birçok ulusal kanalın prime-time yayın kuşağını oluşturmaktadır. Dizilerde farklı toplumsal, kültürel ve sosyo-ekonomik temsiller yer almaktadır. Bu temsillerden bir tanesi de yoksulluktur. Bu çalışmada televizyon dizilerinde yoksulluğun nasıl temsil edildiği araştırılacaktır. Yetiştirme Kuramı’nda vurgulandığı üzere, televizyon uzun vadede izleyici üzerinde etkilidir. Bu bağlamda yoksulluk temsilleri de hem izlerkitle hem de temsil edilen grup açısından sorunsal olabilmektedir. Özellikle etnik azınlıklar göz önünde bulundurulduğunda, Yetiştirme Kuramı çerçevesinde yoksulluk temsilleri bu gruplara yönelik önyargıyı arttırılabilmekte ve sosyo-ekonomik durumlarını pekiştirebilmektedir. Bu bağlamda dizilerdeki yoksulluk temsilleri Roman etnisitesi üzerinden incelenecektir. Türkiye’de televizyonlarda yayınlanan ve Roman karakterlerin olduğu beş dizinin; hikâye, karakterler, mekân, eğitim ve iş hayatı kategorileri çerçevesinde nitel içerik analizi yapılmıştır. Araştırmada, yoksulluğun Romanlar ile özdeşleştirildiği ve Roman karakterlerin bütün dizilerde yoksul olarak temsil edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Yetiştirme Kuramı çerçevesinde, bu temsiller toplumda daha fazla eşitsizlik yaratabilmekte ve azınlık gruplarını daha fazla güçsüzleştirebilmektedirler. Kurmaca anlatı yapısı içerisinde yoksulluk üzerine birçok hikâye bulunmakla birlikte, bu hikayelerin belirli bir etnik grup üzerinden tekrar edilmesi, o gruba yönelik kalıp-yargıların ve önyargıların da oluşmasına sebep olabilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Yoksulluk, Yetiştirme Kuramı, Romanlar, Televizyon Dizileri, Temsil

### Abstract

Television series, which have been increasing in Türkiye since the 2000s, now constitute the prime-time broadcast generation of many national channels. The series feature different social, cultural and socio-economic representations. One of these representations is poverty. This study will research how poverty is represented in television series. As emphasized in the Cultivation Theory, television has an impact on the audience in the long term. In this context, representations of poverty can be problematic for both the audience and the group represented. Especially when ethnic minorities are taken into consideration, representations of poverty within the framework of Cultivation Theory can increase prejudice against these groups and reinforce their socio-economic status. In this context, representations of poverty in television series will be analyzed through the Romani ethnicity. A qualitative content analysis of five Turkish television series with Romani characters was conducted in the categories of story, characters, location, education, and business life. The study concluded that poverty is identified with Romani, and Romani characters are represented as poor in all television series. Within the framework of Cultivation Theory, these representations can create more inequality in society and further disempower minority groups. While there are many stories about poverty within the narrative structure of fiction, the repetition of these stories through a particular ethnic group can lead to the formation of stereotypes and prejudices against that group.

**Keywords:** Poverty, Cultivation Theory, Romani, Television Series, Representation

<sup>1</sup> Doktora Öğrencisi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [mariaarabaci@gmail.com](mailto:mariaarabaci@gmail.com), ORCID: 0000-0002-2559-2642

## Giriş

İnsanların dünyada ve çevrelerinde olanlar ile ilgili enformasyon ihtiyacı, iletişimi vazgeçilmez bir toplumsal unsur haline getirmiştir. Fiske (2003), iletişim olmadan kültürün varolmayacağını bu yüzden iletişimin insan hayatının merkezinde yer aldığını vurgulamaktadır. Bireylerin bilgi edinme ve haberleşme kaynakları, kişiler arası iletişim ile olabileceği gibi, kitle iletişim araçları da bu misyonda önemli bir yer kaplamaktadır. Kitle iletişim araçları enformasyon sağlama görevlerinin yanı sıra eğlendirme amacı da taşımaktadırlar. Özellikle 20'nci yüzyılın ikinci yarısında teknolojik olarak hızla gelişme gösteren ve günümüzde de hala önemli bir enformasyon kaynağı olan televizyon aynı zamanda bir eğlence kaynağıdır. Televizyonda yayınlanan reality showlar, yarışma ve eğlence programları dışında kurmaca diziler Türkiye'de prime time'ın büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Televizyonda prime-time olarak adlandırılan ve 20:00 ile 23:00 saatleri arasındaki yayın kuşağını kapsayan süre, geçmişten günümüze en çok izlenen saat dilimi olarak kabul edilmektedir. Televizyon kanalları en çok izlenen ve en çok bütçe ayırdıkları programlarını bu saat dilimine koymayı tercih etmektedirler. Türkiye'de 2000'lerden sonra hızla artış gösteren ve günümüzde her bölümü iki saatten fazla süren diziler aynı zamanda birçok sosyal, kültürel ve ekonomik temsile de anlatı içerisinde yer vermektedir. Hall'a (2017, s.23) göre temsil; "Bir şey hakkında anlamlı bir şey söylemek ya da dünyayı diğer insanlara anlamlı bir şekilde tasvir etmek için dilin kullanılması" anlamına gelmektedir. Televizyon söz konusu olduğu zaman, dil hem sözel hem de görsel unsurların hepsini oluşturmaktadır. Televizyondaki kurmaca anlatılarda sıkça kullanılan temsillerden bir tanesi de yoksulluk temsilleridir. Yoksulluk ile ilgili

kurmaca anlatılar sosyo-kültürel olarak farklılık göstermekle birlikte, belirli bir alt kültür, toplumsal grup ya da etnisite üzerinden kurulabilmektedir. Türkiye'de televizyon dizileri üretiminin çoğaldığı 2000'lerden bu yana, Roman etnisitesi üzerinden kurgulanan anlatılar aynı zamanda Romanları yoksulluk ile de ilişkilendirmektedir. Bunlar; "Cennet Mahallesi" (2004-2007), "Görgüsüzler" (2008), "Gönülçelen" (2010-2011), "Roman Havası" (2014 -2015) ve "Üç Kuruş" (2021 - 2022) dizileridir. Romanların ana karakter olduğu toplamda beş dizinin hepsinde Romanların yoksul olarak tasvir edildiği gözlemlenmiştir. Yetiştirme Kuramı göz önünde bulundurularak bu yoksulluk anlatılarının her seferinde yeniden üretilerek bir döngüye sebep olduğu çalışmanın ana çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bir etnik grubun televizyonda her zaman yoksullukla mücadele ederken temsil edilmesi, hem etnik grubun kendisi için bir döngü oluşturabilir hem de izlerkitlenin o etnik gruba yönelik algısını şekillendirebilir varsayımından yola çıkılmıştır. Bu bağlamda yoksullukla ilişkili olan kategoriler çerçevesinde, Romanların ana karakter olduğu dizilerin nitel içerik analizi yapılmıştır.

## 1. Televizyon Dizileri

20'nci yüzyılın ilk yarısından itibaren, ilk yıllarda radyo olmak üzere, kitle iletişim araçları hem önemli bir enformasyon kaynağı hem de güçlü bir propaganda aracı haline gelmiştir. Gelişen teknoloji sonucunda kitle iletişim araçları bu özelliklerini korumakla birlikte bireyleri eğlendirme misyonunu da edinmişlerdir.

Televizyonun tarihi 1930'lara kadar gitmekle birlikte özellikle 20'nci yüzyılın ikinci yarısından sonra dünya genelinde yaygınlaşmaya başlamıştır (Aziz, 2013, ss. 49-50-54).

Türkiye’de gerçekleştirilen ilk televizyon yayını, 1952 yılında, İstanbul Teknik Üniversitesi’nden (İTÜ) yapılmıştır. 1952’den 1963’e kadar yayın hayatına devam eden İTÜ-TV, 1963 yılında yapılan yasa değişikliği ile Türkiye’deki radyo ve televizyon yayıncılığının Türkiye Radyo Televizyon Kurumu’nun (TRT) tekeline verilmesi ile yayın hayatını sonlandırmıştır (Dural Tasouji, 2022). 30 Ocak 1968 tarihinde TRT, Ankara’dan ilk ulusal yayına başlamıştır. Türkiye’de özel televizyonculuğun başlaması 1990 yılında “Magic Box”ın (günümüzde Star TV olarak yayın hayatına devam etmektedir) kurulması ile olmuştur. Magic Box’ın ardından Show TV, Tele-On, Kanal 6 gibi birçok özel kanal yayın hayatına başlamıştır (Aziz, 2013).

1990’lardan sonra hızla daha fazla kanalın yayın hayatına başlaması ile birlikte, Türkiye’de televizyonların içeriklerinde de yenilikler olmuştur. TRT’nin kurulmasından, özel televizyon kanallarının yayın hayatına başlamasına kadar geçen sürede TRT televizyonları belirli bir yayın politikası izlemişlerdir. TRT’nin yayın politikasında haber ve eğitim programları akışın büyük çoğunluğunu oluşturmaktaydı (Çelenk, 2005). Özel kanalların açılması, televizyon yayıncılığındaki program çeşitliliğini de arttırmıştır. Haber programları, kadınlara yönelik programlar ve çizgi film gibi çocuklara yönelik içeriklerin yanı sıra, 1990’larda eğlence, talk-show, reality, haber tartışma programları gibi yeni içerikler de oluşturulmuştur. Bu yayın akışı günümüze kadar birtakım değişiklikler geçirmiş olmasına rağmen, genel olarak günümüzde de benzerlikler taşımaktadır. Televizyon kanallarında; sabahın erken saatlerinde haber bülteni, gündüz genellikle çalışmayan kadın izlerkitleyi hedef alan program ya da reality showlar, prime-time’da haber bültenlerinin ardından kurmaca televizyon dizileri ya da

yüksek reyting getiren yarışma programları yayınlanmaktadır.

Türkiye’de ilk kurmaca televizyon dizleri TRT’de yayınlanmıştır. Ancak dizi sektörünün günümüze kadar devam eden büyümesinin başlangıcı 2000’li yılları bulmuştur. Ateşalp’in (2016, s.19) gerçekleştirdiği araştırmaya göre 2000-2007 yılları arasında yüz yetmiş dokuz yapımcı, toplamda altı yüze yakın diziyi hayata geçirmiştir. 2000’li yılların başında ortalama kırk beş dakikalık bölümler halinde yayınlanan dizlerinin zamanla bölüm süreleri, genellikle ticari kaygılarla uzatılmış ve 2023 yılı itibarıyla iki buçuk saat gibi bir süreye ulaşmıştır. Haftada bir bölüm olarak yayınlanan dizilerin her bir bölümü yayınlandığı kanalın o günkü prime-time kuşağını tamamen kaplamaktadır. Genellikle herkesin evde olduğu ve televizyonun da hala birçok evde vazgeçilmez bir kitle iletişim aracı olarak kullanıldığı varsayıldığında, prime time’da yayınlanan televizyon dizileri yaş, demografik özellik ve kültürel açıdan geniş bir izleyici kitlesine ulaşabilmektedirler. Bu çerçevede televizyon dizilerinin bireylerin üzerindeki etkisi, ürettikleri ve yeniden ürettikleri değer ve durumlarla ilgili Gerbner’in Yetiştirme Kuramı ön plana çıkmaktadır.

## 2. Yetiştirme Kuramı

Kitle iletişim araçlarının etkileri üzerine gerçekleştirilen ilk araştırmalara göre kitle iletişim araçlarının güçlü etkileri olduğu sonucuna varılmış ve bunun üzerinden kuramlar geliştirilmiştir. Örneğin; Harold Lasswell’in Hipodermik İğne Kuramı, medya mesajlarının ‘deri altına yapılan iğne’ gibi, izlerkitle üzerinde anında etkisi olduğunu ortaya koymuştur (Yaylagül, 2018, s. 54-55). Buna karşılık ilerleyen yıllarda Gerbner, kitle iletişim araçlarının güçlü etkilerini kabul etmekle birlikte mesajların etkisinin bu kadar hızlı

olmadığını vurgulamıştır. Yetiştirme Kuramı'na göre, televizyon içeriklerinin etkisi özellikle çok fazla televizyon izleyen kişiler üzerinde ve uzun vadede olmaktadır. Televizyon izleme eyleminin bireylerin bütün konsantrasyonunu gerektirmediği, ev içinde devam eden günlük rutinde, arka planda çalmaya/oyynamaya devam eden bir araç olarak da uzun vadede etkili olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Gerbner, kültürel göstergeler projesi olarak adlandırdığı ve uzun yıllara yayılmış olan araştırmalarında; mesaj sistemlerine ve onları oluşturan kurumsal yapılara dikkati çekmeye çalışmıştır (Morgan, 2014, s. 16). Mesajlar;

*Ancak toplumsal ilişkiler aracılığıyla ve üretildikleri bağlam içinde anlaşılacak öneriler, varsayımlar ve görüşler bildirir; bununla birlikte, bu ilişkileri ve bağlamları yeniden oluşturur. Bu nedenle de mesajlar, kendilerine üreten pratiklere ve yapılara anlam verecek ve onları destekleyerek, sürekli ve kendilerini tekrarlayan bir şekilde işlevlerini yerine getirir (Morgan, 2014, s. 17).*

Bu çerçevede televizyonun ilettiği mesajların etkisi, mesajların üretildiği ideolojik yapıyı beslerken, aynı zamanda bu ideolojiyi de her seferinde yeniden üretmektedir.

Gerbner, araştırmaya televizyonda şiddetin gösterilmesinin etkileri üzerinden başlamıştır. John A. Lent (2014), 1992 yılında George Gerbner ile gerçekleştirdiği röportajda Gerbner:

*Şiddetin gösterilmesi, birçok insanın içine, bir güvensizlik, bağımlılık ve korunma talep etme duygusu ekliyor ve bunun sonucu olarak insanlar çok daha kolay kontrol edilebiliyorlar. İnsanların büyük çoğunluğunu korkak ve güvensiz hale getiriyorsunuz ve sonra da "Biz size yardım edip sizi koruyabiliriz" diyorsunuz ve bu tarihsel olarak herkesin maruz kaldığı toplumsal kontrolün en gelişmiş ve sinamış yolu (Lent, 2014, ss. 55-56).*

demektedir. Gerbner, televizyonun toplumdaki eşitsizliği güçlendirdiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda Yetiştirme Kuramı'na göre televizyonun etkileri uzun vadede ortaya çıkar ve daha fazla televizyon izleyenler, daha az izleyenlerle karşılaştırıldığında dünyayı gerçeklikten çok televizyondakine daha çok benzeyen bir şey olarak algılarlar (Romer vd., 2014, s. 117). Gerbner, fikir ve davranışların değiştirilebilmesi için öncelikle sosyo-kültürel koşulların değişmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Televizyonda uzun süre yer alan veya sık sık tekrarlanan temsiller, ona aynı sıklıkta maruz kalan izlerkitle üzerinde etkilidir. Gerbner (2014) özellikle toplumda azınlık olan grupların temsillerinin onları daha fazla zayıflattığını vurgulamaktadır.

*Düzenli olarak ve tekrar eden tarzda maruz kalma, toplumun ve kişinin kendisinin yeksenek imajlarını kültive etmeye yöneliktir. Bu imajlardan bazıları paylaşılarak ortak biçimde korunur, bazıları da televizyon izleyen nüfusun alt gruplarına göre değişkenlik gösterir. Örneğin televizyonda sürekli betimlenen azınlık gruplarının göreceli zayıflığı, baskın grupların gene göreceli olarak güçlü gösterilmeleri, azınlık grup üzerinde daha fazla güvensizlik ve bağımlılık kültive eder (Gerbner, 2014, s. 323).*

Bu çalışmanın örnekleme oluşturulan Roman dizileri, Türkiye'de etnik bir azınlık olarak kabul edilen Romanlar ile ilgili kalıpyargılara sebep olabilmektedir. Romanların nasıl olduğu ile ilgili temsillerin yanı sıra dizilerde Roman vatandaşların bir yoksulluk döngüsünde gösterilmesi Yetiştirme Kuramı'na göre onlara bu yoksulluğu 'ekmekte' ve her yeni dizi ile birlikte onu yeniden üretmektedir.

### 3. Yoksulluk

Yoksulluk, tarihin her döneminde var olmuş ve Sanayi Devrimi ile birlikte kapitalistleşen ülkelerde yaygın olarak görülmeye devam eden bir sosyal durumdur. Yoksulluk,

temeli gelir eşitsizliği ile başlayan ve sosyal, kültürel hatta mekânsal dışlanmaya kadar varabilen sosyal ve toplumsal bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yoksulluk; yeterli kaynak ve gelir sahibi olamayıp yaşamını sürdürebilmek için gerekli olan gıda, barınma, su ve sağlık ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur (Oktik, 2008, s. 25). Bradshaw (2007, s. 9)'a göre yoksulluk, hükümetlerin istatistik olarak belirlediği ve bir ailenin hayatta kalması için gereken aylık ya da yıllık gelir bazında tanımlanmakla birlikte, birçok sosyal bilimciye göre bu tanım yeterli olmamaktadır. Türkiye'de de her ay TÜRK-İŞ ve yıllık olarak da Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yoksulluk ve açlık sınırı bilgisi yayınlanmaktadır. Açlık sınırı; bir ailenin sağlıklı ve yeterli gıda alabilmesi için gerekli olan aylık maliyeti belirlerken, yoksulluk sınırı ise bir ailenin gıda, konut, ulaşım ve eğitim gibi masraflarının tümünü kapsamaktadır.

Lister (2021, s. 35), en genel hatları ile yoksulluğu; düşük gelir düzeyine bağlı olarak düşük yaşam standartlarına sahip olma ve bununla birlikte topluma katılamama durumu olarak tarif etmektedir. Asgari düzeyde ihtiyaçların karşılanması için gereken kaynaklardan mahrum kalmak hem düşük bir yaşam standardı hem de toplumsal izolasyonu beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte Uştuk (2019) da yoksulluğun, toplumsal dışlanma ve değersizlik gibi duyguları da beraberinde getirdiğini bu yüzden de sadece ekonomik değil varoluşsal bir sorun olduğunu da vurgulamaktadır.

1900'lerin başında yayınladığı çalışmasında Rowntree (1902) yoksul nüfusu ikiye ayırmaktadır. Birincil yoksulluk; toplam kazançları temel fiziksel ihtiyaçlarını karşılayamayan bireyleri kapsamaktadır. Araştırmada temel ihtiyaç olarak vücut için gerekli olan besinleri (Protein, yağ,

karbonhidrat gibi) alabilmesine yetecek kadar olan yemek ihtiyacı, barınma masrafları ve elektrik ya da ısınma gibi diğer ihtiyaçlar ele alınmaktadır. İkincil yoksulluk ise, toplam kazançlarının bir kısmını yararlı ama temel ihtiyaç olmayan ya da tamamen yararsız şeylere harcayan bireyleri kapsamaktadır. İkincil yoksullukta bireyler birincil yoksullar kadar kötü bir gelire sahip olmamasına rağmen, kötü alışkanlıklar ya da önceden edinilmiş borçlar yüzünden yoksulluk çekmektedirler (Rowntree, 1902). Yoksulluk çalışmalarında aynı zamanda mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk ayrımı da yer almaktadır. Mutlak yoksulluk, bireylerin hayatta kalabilmeleri için gerekli olan asgari şartların sağlanamamasıdır (Karakaş, 2010, s. 6). Göreceli yoksulluk ise, bireylerin eğitim, sağlık, sosyal etkinlikler, ulaşım gibi olanaklardan yararlanamayacak kadar düşük gelire sahip olmasıdır (Ak, 2016, s. 302).

Yoksulluk ile ilgili yaklaşımlarda; yoksulluğu bireysel nedenlere ve yapısal nedenlere bağlayan iki farklı yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Yoksulluğu bireysel nedenlerle ilişkilendiren yaklaşımlarda toplumun veya birlikte yaşanan sosyal grubun hiçbir rolü bulunmamaktadır. Yoksulluk bireylerin yeterince çalışmaması ve bununla birlikte zaman içerisinde yoksulluğunu kabullenmesiyle ilgilidir. Buna karşılık yoksulluğu yapısal nedenlerle ilişkilendiren teorilere göre yoksulluk sistemle ilgilidir. Kapitalist ülkelerde egemen güç ya da sınıf kaynakları kendi menfaatine göre yapılandırdığı için belli kesimler bu kaynaklardan yeterince faydalanamamaktadırlar. Bu durum da beraberinde yoksulluğu getirmektedir. (Oktik, 2008, ss. 26-38)

Bradshaw (2007), yoksulluk ile ilgili beş teori üzerinde durmaktadır. Bireysel teoriye göre yoksulluğun sebebi kişinin kendisidir. Bireylerin tembel olması, kötü



seçimler yapması veya engellerinin olması bu sebepler arasındadır. Yoksulluğun bireyden kaynaklı olduğunu savunan teorilere göre; bireylerin yoksulluktan kurtulmak için daha çok çalışması gerektiğini savunanlar olmakla birlikte, yoksulluğun bazı genetik özelliklerin eksiliği (zekâ gibi) sonucu olduğunu savunanlar da vardır. Böyle bir yaklaşım yoksulluğun doğuştan geldiğini kabul etmekle birlikte, bireylere çok az değişim ihtimali sunmaktadır (Bradshaw, 2007)

Kültürel teoriye göre ise; alt kültürler üretken olmayan ve başarı normlarına aykırı olan değerleri benimser. Bu teori, yoksulluğun, sosyal olarak üretilen ancak bireysel olarak tutulan bir dizi inanç, değer ve becerinin nesiller boyunca aktarılmasıyla yaratıldığını ileri sürer (Bradshaw, 2007, s. 14). Kültürel teoriler arasından öne çıkan Oscar Lewis'in "yoksulluk kültürü" teorisidir. Lewis (1971)'e göre antropolojide kültür; kuşaktan kuşağa aktarılan bir yaşam biçimidir ve benzer bir şekilde yoksulluk da kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Ona göre yoksulluk sadece ekonomik yetersizlik ya da başka şeylerin yokluğundan ileri gelmez. Yoksulluk kuşaktan kuşağa aktarıldığı için ortadan kaldırılması zordur. Ayrıca yoksulluk kültürü ile yetişenler yaşadıkları hayata dayanabilmek için, yoksulluğu pozitif bir şey olarak görme eğilimi göstererek bir savunma mekanizması geliştirirler. Yoksulluk kültürünün ekonomik, toplumsal ve psikolojik özellikleri bulunmaktadır. Ekonomik özellikleri; yaşamak için devamlı uğraşma, işsizlik, düşük maaşlar, kişilerin yetenekleri olmayan iş dallarında talihlerini denemeleri ve çocukların çalıştırılması oluşturmaktadır. Toplumsal ve psikolojik özellikler; çok kalabalık yerlerde yaşamak, kalabalık gruplar halinde yaşamak, alkolik oranının yüksek olması, kavgaların sık sık olması ve günü gününe yaşamak şeklinde sıralanabilir (Lewis, 1971). Ancak

yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarılan ve kültürel değerlerin sürdürülmesi üzerinden açıklayan bu teori birçok eleştiriye maruz kalmıştır.

*Yoksul insanların alt kültürleri olduğuna ya da yoksulların alt kültürlerinin ayırt edici ve belki de zararlı olduğuna kimse itiraz etmez. Endişe, yoksulluğun alt kültürünü neyin oluşturduğu üzerinedir. Bugün, Asyalı ve Hintli göçmen grupları arasında yükseköğrenim ve girişimcilik için alt kültürel değerler, alt kültürlerin yoksulluktan kaçmaya çalışan grupların lehine nasıl çalışabileceğinin bir örneği olarak değerlendiriliyor. (Bradshaw, 2007, s. 15)*

Siyasal ve ekonomik yapıyla ilgili olan teoriye göre; sistematik engeller, yoksulların iş, eğitim, barınma, sağlık hizmetleri, güvenlik, siyasi temsil gibi kilit sosyal kurumlara erişmesini ve bu kurumlarda başarılı olmasını engeller. Belirli kriterlere uygun olmayan bazı birey ya da gruplar doğrudan ya da dolaylı olarak dışlanır. Dışlanan birey ya da grupların siyasi ve ekonomik güç elde edebilmek için örgütlenmesi gerekmektedir. Ancak Bradshaw (2007, s.16) yapılan araştırmalarda zenginlik ve güç arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu bu yüzden de yoksul insanların siyasi süreçte daha savunmasız olduklarını ve dışlandıklarını vurgulamaktadır.

Coğrafya üzerinden oluşturulan teoriye göre ise, dezavantajlı gruplar belli bölgelerde yoğunlaşmaktadırlar. Sosyal avantajlar ya da dezavantajlar farklı bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Bu farklı bölgeler, kent ve kırsal arasındaki bir ayırım olabilmekle birlikte, ekonomik durumu iyi olan ile üçüncü dünya ülkeleri arasındaki bir ayırım da olabilmektedir. Belirli bölgelerde gerçekleşen ekonomik yığılma, bazı bölgelerin daha fazla gelişmesini ve bununla birlikte barınma gibi olanakların diğer bölgelere nazaran daha pahalı olmasına sebep olmaktadır. Bu durumda yeterli ekonomik gücü olmayan insanlar

başka bölgelere doğru kayacaktır ve bu durum da onların yüksek maaşlı iş bulma imkanlarını da azaltacaktır. İkinci olarak kırsal bölgeler ekonomik ve teknolojik gelişim açısından daha yavaş ilerlemekte ve bu durum da düşük ücretli iş gücünü beraberinde getirmektedir. Son olarak; iyi eğitim almış, yetenekli, iyi vizyona sahip ve daha fazla imkânı olan bireyler kırsaldan kente ya da gettoda şehir merkezine taşınacaktır ve bu durum yoksul bölgenin stabil kalmasına, yani maddi olarak kalkınamamasına sebep olacaktır (Bradshaw, 2007).

Bradshaw (2007, s.11), son olarak döngüsel teori üzerinde durmaktadır. Bu teoriye göre; bireylerin gelir, barınma, sağlık, eğitim gibi problemleri, işsizlik, yetersiz okul sayısı veya yeterli sosyal yardımın yapılamaması gibi toplumsal eksikliklerle güçlü bir şekilde ilişkilidir ve bu bir döngü oluşturmaktadır. Toplumda yaşanan herhangi bir kriz, bireysel krizlere, bireysel krizler de toplumsal krizlere sebep olmakta ve böylece döngü/sarmal oluşturmaktadır. Bu döngüyü kırabilmek için hem toplumu hem de bireyi aynı anda ele alan bir strateji geliştirilmelidir.

Türkiye’de yaşayan Romanlar göz önünde bulundurulduğunda yaşadıkları yoksulluk Bradshaw’ın öne sürdüğü teorilerden bazıları ile açıklanabilir. Kent’in belirli mahallelerine hapsolmuş olmaları coğrafi teoriye örnek oluştururken, yıllardır bu yoksulluk döngüsünden çıkamamaları da döngüsel teori üzerinden açıklanabilir.

Erdoğan (2019), yoksulluk üzerine gerçekleştirdiği çalışmada temel insani ihtiyaçların yanı sıra yoksul bireylerin başka psikolojik ya da sosyolojik sorunlarla da karşı karşıya olduklarını belirtmektedir. “Yoksul-madunlar, yalnızca açlık, hastalık, soğuktan donma vb. tehlikelerle karşı karşıya değildirler; aynı zamanda onurlarına, özsaygılarına ve özgüvenlerine

yönelen bir tehditle, sembolik şiddetle karşı karşıyadırlar” (Erdoğan, 2019, s. 66).

#### 4. Romanlar

Romanların, özellikle dil yapıları üzerinden gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda kökenlerinin Kuzey Hindistan’a dayandığı günümüzde birçok kaynak tarafından kabul edilmiştir (Arayıcı, 1999; Kolukırık, 2009; Koptekin, 2017). Tam tarihi kesin olmamakla birlikte farklı kaynaklarda M.Ö. 200’ler ile M.Ö. 900’ler arasında başlayan göç sonucunda, Romanların İran üzerinden kollara ayrılarak Asya ve Avrupa’ya gittikleri belirtilmektedir (Arayıcı, 1999; Kyuchukov, 2007; Toprak Karaman, 2007; Koptekin, 2017). Türkiye’ye gelen Romanlar da üç kola ayrılmışlardır. Rom’lar Trakya ve Batı Anadolu, Domlar, Güney Doğu Anadolu ve Lom’lar da Kuzey ve Doğu Anadolu bölgesine göç etmişlerdir (Uştuk, 2019). Bu çalışmanın konusunu oluşturan televizyon dizilerindeki Roman temsilleri, genellikle İstanbul’da yaşayan karakterler üzerinden kurgulandığı için, araştırmamızın odak noktasını Rom’lar oluşturmaktadır.

#### 5. Yöntem

İçerik analizi sosyal bilimlerde bir metin üzerinden araştırma yapmaya olanak sağlamaktadır. İncelenen metin yazılı ya da görsel olabilmektedir. “İçerik iletilen sözcükler, anlamlar, resimler, semboller, düşünceler, temalar veya herhangi bir iletiye gönderme yapar. Metin, bir iletişim ortamı görevi gören her türden yazılı, görsel ya da sözlü öğedir.” (Neuman, 2006, s. 119) Krippendorff (1989)’a göre; içerik analizi bir gruba ya da kültüre atfedilen anlamları analiz etmeye çalışır ve verilerden geçerli çıkarımlar yapabilmek için kullanılan bir araştırma tekniğidir.

Bu araştırmanın yöntemini oluşturan nitel içerik analizi, metnin içeriğine ya da bağlamına odaklanır. Nitel içerik analizi, metni benzer anlamları temsil eden etkili



sayıda kategoriye sınıflandırmak amacıyla yalnızca kelimeleri saymanın ötesine geçerek dili yoğun bir şekilde incelemeye gider. İçerik analizinin amacı “İncelenen olgu hakkında bilgi ve anlayış sağlamaktır.” (Hsieh, Shannon, 2005, s. 1278)

İçerik analizinde kategoriler oluşturulurken, dizilerde yoksulluk nasıl temsil edilmiştir sorusundan yola çıkılmıştır. Bu çalışmanın evrenini televizyon dizilerindeki yoksulluk anlatıları oluşturmaktadır. Yoksulluk temsillerinin Roman etnisitesi üzerinden kurulduğu anlatılar ise araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Türkiye’de 2000’lerin başından bu yana ana teması ve karakterleri Roman olan beş tane televizyon dizisi yapılmıştır. Bunlar; “Cennet Mahallesi” (2004-2007), “Görgüsüzler” (2008), “Gönülçelen” (2010 - 2011), “Roman Havası” (2014 -2015) ve “Üç Kuruş” (2021 -2022) dizileridir. Bu beş dizi nitel içerik analizi yöntemiyle incelenecektir. Dizilerin içerik analizinde kullanılacak olan kategoriler anlatı içerisinde yoksullukla özdeşleştirilen unsurlardır. Dizilerin bütün bölümleri izlendikten sonra oluşturulan kategoriler; hikâye, karakterler, mekanlar, karakterlerin eğitimi ve iş hayatıdır. Bu kategoriler dizilerin olay örgüsünde doğrudan yoksullukla bağdaştırılan unsurlardır.

## 6. Bulgular

### 6.1. Hikâye

2004-2007 tarihleri arasında Show Tv’de yayınlanan “Cennet Mahallesi” dizisi 1981 yapımı “Gırgıriye” filminin diziyeye uyarlanmış versiyonudur. Toplamda yüz on dokuz bölüm çekilen “Cennet Mahallesi” dizisi aynı zamanda Türkiye’de ana akım medyada yayınlanan ve Romanların ana karakter olduğu en uzun soluklu dizi olmuştur. Merkezinde Sultan ve Ferhat’ın aşkı yer alan dizide, Şentürk ve Erdağı ailelerinin arasında uzun süredir var olan

düşmanlık konu edilmektedir. Mahalle ve orada yaşayan herkes yoksuldur. Bu nedenle akşamları iki ailenin birlikte çaldıkları gazinodan kazandıkları para aralarında sürekli bir tartışmaya sebep olmaktadır. Parayı bölüşmek yerine sürekli birbirlerinden para saklamaya çalışmaktadırlar. Ayrıca Pembe’nin zengin olma hırsı, Sultan ve Ferhat’ın aşkına engel olmasına sebep olmaktadır. Çünkü Pembe her bölümde, Sultan’a zengin bir koca aramakta ya da bulduğu zengin biri ile evlendirmeye çalışmaktadır.

2008 yılında ATV’de yayınlanan “Görgüsüzler” dizisi, “Cennet Mahallesi”nin devamı niteliğinde olmakla birlikte, daha önce “Cennet Mahallesi”nin yapımcılığını üstlenen Erler Film tarafından hayata geçirilmiştir. Altı bölüm yayın hayatına devam eden “Görgüsüzler”, Pembe’nin zengin olma hayali ve Sultan’a zengin koca bulmasını konu almaktadır. Aynı zamanda “Cennet Mahallesi”nden devam eden bir diğer hikâye de Pembe’nin Menekşe, Muharrem ve Fatoş ile olan çatışmasıdır ve geceleri birlikte gazinoda çalışmalarına rağmen hala kazandıkları parayı birbirlerinden saklamaya çalışmaktadırlar.

“Gönülçelen” 2010-2011 yılları arasında ATV’de toplamda elli altı bölüm olarak yayınlanmıştır. “Gönülçelen” dizisinde Hasret, çiçek satan ve bu yolla iki kardeşi ile birlikte geçinmeye çalışan biridir. İstanbul’un genellikle Romanların çoğunlukta yaşadığı bir mahallede yaşamaktadır. Ünlü müzisyen Murat, Hasret’in sesinin güzel olduğunu keşfettikten ve ona müzik eğitimi vermeye karar verdikten sonra Hasret’in hayatı değişir.

“Roman Havası” dizisi de “Cennet Mahallesi” ve “Görgüsüzler”in hikayesine benzemektedir. 2014-2015 yıllarında toplamda altı bölüm olarak Show Tv’de yayınlanmıştır. Aynı yapım şirketi tarafından yapılan dizide karşılıklı evlerde

oturan, birlikte çalışan ama birbirine düşman olan iki ailenin hikayesi anlatılmaktadır. Gazinoda çalışarak geçimini devam ettirmeye çalışan iki aile de yoksul olarak tasvir edilmiştir. Hatta Zarife, kızı Aslı'nın zengin biriyle evlenmesi için elinden geleni yapmakta, düşman olduğu ailenin oğlu Kerem ile birlikte olmasına en başta maddi sebepler yüzünden karşı çıkmaktadır.

2021-2022 yıllarında toplamda yirmi sekiz bölüm olarak yayınlanan “Üç Kuruş” dizisi Türkiye’de televizyonda ana karakterleri Romanlar olan son dizi örneğidir. Yoksul bir Roman mahallesinde geçen dizide, mahallenin koruyucusu ve birçok kişiye maddi kaynak sağlayan Kartal ile Efe’nin mafyayı çökertmek için yaptıkları anlaşma üzerinden çatışma kurulmaktadır. Çingiraklı Mahallesi, çoğunlukla kayıt dışı ekonomi ile geçimini sağlayan bir mahalledir ve bu Roman mahallesinde yasadışı işler dışında geçinebilmek için başka bir yol yok gibi gözükmektedir.

## 6.2. Karakterler

“Cennet Mahallesi”nde, karakterler Trakya şivesi ile konuşmaktadırlar. Trakya şivesi dizilerde genellikle Romanlar ile özdeşleştirilmektedir. Türkiye’nin Edirne’den Çanakkale’ye kadar olan Kuzey batısı Doğu Trakya olarak kabul edilmektedir (Bayraktar & Sandalyeci, 2018, s. 216). “Doğu Trakya şivesinde ö’ler bazen e’ye geçebilir. H, r, n ve s gibi ünsüzler kelime içinde erimektedir. Bölge ağzında d, ğ, h, k, n, r, v ve y ünsüzlerinin kelime içinde veya sonunda düştükleri ve düşerken kendilerinden önceki ünlüyü uzattıkları görülmüştür” (Şen Gür, 2020, ss. 28-33). Cennet Mahallesi’nde Trakya şivesinin yanı sıra karakterler kaba dil ile konuşmakta ve argo sözcükleri çok sık kullanılmaktadırlar.

Dizideki karakterler genellikle zıt ve parlak renklerde kıyafetler giymektedirler.

Kadınlar çoğunlukla uzun çiçekli basma etekler ve üstlerine fosforlu pembe, yeşil, turuncu gibi tonlarda bluzlar giymektedirler. Ayrıca abartılı, büyük ve altın rengi takılar takmaktadırlar. Erkekler ise çoğunlukla çok renkli ya da uyumsuz kombinler giymektedirler.

Pembe, bulundukları bu yoksulluk halinden kurtulmalarının tek çözümünü Sultan’ın zengin bir koca ile evlenmesi olarak görmektedir. Kendi çabaları ile değil dışarıdan gelecek bir kurtarıcıya umut bağlamaktadır. Kendi kendilerine maddi durumlarını düzeltemeyeceğini düşünmektedir. Yunus ve Ferhat da bu yoksulluktan şikâyet etmektedir. Ferhat, fakir olduğu için Pembe’nin Sultan’la evlenmesine izin vermediğini söylerken Yunus da onu onaylayarak parasızlığın insanın belini büküğünü söylemektedir. Karakterlerin yoksullukları cahillikleriyle paralel tutulmaktadır. Örneğin Pembe ve Sultan internetin ne olduğunu bilmiyorlardır. Sultan “internet cafe” tabelasını gördüğünü bu yüzden bir “cafe” türü olabileceğini düşünmektedir. Pembe ve ailesi yemeğini yer sofrasında, Yunus ve ailesi ise orta sehpa da yemektedirler. Yemek masası bir zenginlik belirtisi olarak kullanılmaktadır. Pembe, Sultan’ı evlendirmek istediği zengin adamı yemeğe çağırdığında masada sofrayı kurmaktadır.

“Görgüsüzler” dizisinde, Sultan, Pembe, Menekşe ve Fatoş genellikle çiçekli şalvar ya da uzun etekler ve üstlerine zıt ve canlı renkte bluzlar giymektedirler. Muharrem de genellikle desenli, renkli gömlekler ve onların üstüne kolsuz yelekler giymektedir. Sultan gazinoda assolist olduktan ve ailecek villaya taşındıktan sonra da benzer kıyafetler giymeye devam ederler. Ancak bir zenginlik sembolü olarak kürk giymeye başlarlar. Hatta Pembe, kürkü üzerinden hiç çıkarmaz ve gece de üzerinde kürk ile uyuduğu için Sultan tarafından görgüsüz olmakla suçlanır. Karakterler aynı “Cennet

Mahallesi”nde olduğu gibi Trakya Şivesi ile konuşurlar ve birçok argo kelime de kullanırlar. Sultan, milletvekili olan Nurullah’ın oğlu ile evlenmeye karar verdiğinde, Nurullah ve eşine zengin ve köklü bir aileden geldikleri izlenimi vermeye çalışırlar. Bu yüzden gazino sahibi Vakkas’ın yanında çalışan Fahri, Sultan ve Pembe’ye İstanbul Türkçesi öğretmeye karar verir. Bu sahnede yoksulluğun bir göstergesi olarak şiveli konuşmak da gösterilmiştir. Bunun yanı sıra karakterler; “şugar”, “kayıntı” ve “gacı” gibi kelimeler de kullanılmaktadır. Birçok kelimenin sonuna da “be” ekini getirdikleri sıkça görülmektedir.

Pembe ve ailesi villaya taşındıktan sonra Pembe’nin küçük kızı çamaşır ve bulaşıkları bahçede leğende yıkamaktadır. Çamaşır yıkarken tasarruf etmek için havuz suyunu kullandığını söylediğinde Pembe onu takdir eder ve bulaşıkları, hatta halıları da çıkarıp havuz suyu ile yıkamasını söyler. Yaşadıkları villada çamaşır ve bulaşık makinesi olduğu göz önünde bulundurulduğunda Pembe, eski hayatındaki alışkanlıklarını sürdürmeye devam etmektedir. Karakterlerin yoksulluk ile ilişkisi üzerinden değinilebilecek bir diğer örnek de bilardo masasını ve tenis raketini bilmiyor olmalarıdır. Villada bulunun bilardo masasını yemek masası, tenis raketini de makarna süzgeci zannetmektedirler.

"Gönülçelen" dizisinde, Hasret hem şiveli konuşmakta hem de çok fazla argo kelime kullanmaktadır. Hatta bu konuşma tarzı Murat’ın yanında eğitim aldığı süre boyunca çok fazla eleştirilmesine ve dışlanmasına neden olmuştur. Trakya şivesinde olduğu gibi Hasret, ‘h’ harflerini telaffuz etmemektedir. Örneğin “Hacı Hüsam” demek yerine “Acı Usam” diyerek Murat’ın onu alması gereken otobüs durağı hakkında karmaşaya sebep olmaktadır.

Hasret, Gülnaz ve Balççek genellikle uzun çiçekli etekler, üstlerine zıt ve parlak

renklerde bluzlar giymektedirler. Hasret, saçını toplamak için renkli eşarplar kullanmaktadır. Hasret’in Roman kimliğinin dış görünüşü olarak sunulan bu kıyafetler, anlatı içerisinde asla kabul görmez. Bu dış görünüş çatışması, Hasret, Nesrin’in tamamen koyu renkli kıyafetlerden oluşan dolabını gördüğü zaman Nesrin’in eşinin vefat ettiğini ve hala yas tuttuğunu, bu yüzden de hep koyu renk kıyafeti olduğunu düşünmesi şeklinde ekrana taşınır. Bu yüzden Hasret’in zaman içerisindeki değişiminde daha sade ve tek renk kıyafetler ön plana çıkmaktadır. Hasret’in değişmeden önce giydikleri ve makyajı anlatı içerisinde sıkça alay konusu olarak kullanılır. Değişimden önce Hasret, yemek masasında nasıl davranacağını, peçeteyi, çatalı, bıçağı nasıl kullanacağını bilmez. Aynı zamanda restorana gittiklerinde de benzer şekilde davranır ve istakoz yemek isteyip, istakoz krakerini kullanamaz. Bu çerçevede yemek yeme alışkanlıkları ve yemek çeşitleri de yoksulluk ve zenginlik arasındaki ayrımı gösteren bir unsur olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Cihan yoksulluk ve zenginlik ile ilgili de Romanların asla zengin olamayacağını sadece zenginlere müzik çalarak o hayatı ucundan yakalayabileceklerini söyler. Murat da Hasret’in hayat tarzı ile kendi hayat tarzı hakkında iki farklı dünya betimlemesi yapmaktadır. Aynı vurgu Kadir’in kız arkadaşı Yıldız’ın da babasından gelir ve Kadir ile Yıldızın ayrı dünyaların insanları olduklarını söyler.

Hasret ve Gülnaz kendi alıştıkları yaşam tarzını Murat’ın evinde de sürdürmeye devam ederler. Kendi mahallelerinde, muhtemelen evlerin darlığından kaynaklı olarak sürekli kapı önünde oturma alışkanlıklarını Murat’ın evinde de kapı önüne bir örtü serip oturarak devam ettirirler. Benzer bir şekilde yıkadıkları çamaşırları da bahçeye asmaya kalkarlar. Bu kadar para sıkıntısı çekmelerine rağmen Hasret’in babası Burhan temel ihtiyaçlarını

karşılama dışında paraya ihtiyaçları olmadığını vurgulamaktadır. Burhan para ile ilişkisini; *“Fazlası bizi bozar paragöz yapar. Cebindeki paradan başka bir şey düşünemez olursun. O sana değil sen ona hizmet etmeye başlarsın. İşte o zamanda elveda özgürlük, elveda mutluluk.”* şeklinde tanımlamaktadır. Murat ve ailesi Hasret'i istemeye geldiklerinde kapıda ayakkabılarını çıkarmak zorunda kalırlar ve bu duruma çok şaşırırlar.

“Roman Havası” dizisi de “Cennet Mahallesi” ve “Görgüsüzler” dizilerine çok benzemektedir. Karakterler Trakya şivesi ile konuşmakta, cümlelerinin içinde “be” kelimesini sıkça kullanmaktadırlar. Aynı zamanda kıyafetler diğer dizilerde olduğu gibi çok renkli ve uyumsuz parçalardan oluşmaktadır.

“Üç Kuruş” dizisinde karakterlerin konuşması önceki dizilerden farklı olarak şiveli değildir. Kartal argo kelimeler kullanmaktadır. Leyla da sinirlendiği zaman argo kelimeler kullanmaktadır. Bir de Şesu dillerinde ağabey anlamına gelen *“baçem”* kelimesini Kartal'a seslenirken kullanmaktadır. Aynı zamanda kıyafetleri de diğer dizilerdeki gibi çok renkli ve uyumsuz parçalardan oluşmamaktadır. Dizide bir tek Kartal diğerlerinden farklı giyinmektedir. Kartal, leopar desenli ceketler ve parlak gömlekler giymekte, saçlarını sarıya boyamakta ve altın küpeler takmaktadır. Altın ziynet eşyaları anlatıdaki karakterler için büyük önem taşımaktadır. Neriman'ın kollarında altın bilezikler vardır. Oktay, Kartal'a çocukken altın kaplama bir bilezik hediye etmiştir ve Ferhan da annesine doğum günü için altın kaplama halka küpeler alır. Gerçek altın değil, altın kaplama almalarının sebebi ise yoksulluktur.

Dizide düğünlerde daha abartılı kıyafetler giyerler. Hata en abartılı kıyafeti gelin giymektedir. Bahar, Kartal ile evleneceği zaman kırmızı kabarık etekli ve üst kısmı

parlak pullarla kaplı bir elbise giyer. Kafasına da büyük, tüylü bir taç takarlar. İlk yaptığı makyajını yeterli bulmayan Kartal, halası ve kardeşi geldiği zaman bunu düzelteceklerini söyler. Çünkü kıyafet kadar makyaj da renkli ve abartılı olmalıdır.

### 6.3. Mekân

Ocak (2019), yoksulların kentte yerleşimleri ile ilgili üç mekân üzerinde durmuştur. Bu yoksul mekanların oluşması, Türkiye’de özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra kırsaldan kente yönelik gerçekleşen göç dalgası ve terör olayları sonucunda devletin bazı etnik gruplara yönelik uyguladığı zorunlu göç politikasından kaynaklanmıştır. Bu çerçevede, yoksul mahalleler bireylerin tercihlerinden çok “buldukları” bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bu mekanlardan ilki kentin en dış çeperinde, varolan yerleşik yaşamdan uzak, o şehrin içinde ama fiziksel, sosyal ve kültürel olarak uzakta kalan mahallelerdir. Bu tür mahalleler uzakta olduğu için orada yaşanan yoksulluk da görünmezdir. İkinci olarak, kentlerin genişlemesi ile birlikte bu alanın içinde kalan ama gelişmeyen, zamanla şehrin içinde apartmanlarla kuşatılmış gecekondu alanlarıdır. Bu mahalleler zaman içerisinde dönüşüme dahil olmakta ve bu dönüşümün içinde olmayan oradan taşınmak zorunda kalmaktadır. Son olarak, kentin içinde olan ama zamanla prestijini kaybetmiş ‘çöküntü alan’ olarak kabul edilen ve aslında kent ile fiziksel bir mesafe olmamasına rağmen, ekonomik, sosyal ve kültürel bir mesafe olan mahallelerdir. (Ocak, 2019, ss. 140-141-142)

Yoksulluk sorununun mekânsal analizi ile ilgili olarak var olan iki ayrı yaklaşımı Şengül (2002, s. 45) şöyle açıklamaktadır:

*Birinci yaklaşım (görelî mekân yaklaşımı), kent mekanında ortaya çıkan yoksulluk manzaralarını yoksulluğu yaratan toplumsal ilişkilerin bir yansıması olarak görmektedir. Toplumsal yapıdaki eşitsizlikler ve sömürü mekana yansımakta*

*ve mekan aracılığıyla dışa vurmaktadır. Örneğin gecekondu sorunu ortaya çıkışı itibariyle emek piyasasında dışlanan ve görece dışlanan kesimlerin konut sorununa devletin duyarsız kalmasının bir yansıması olarak algılanmaktadır. İkinci bir yaklaşım biçimiye (mutlak mekan yaklaşımı), mekanın kendisine önemli bir belirleyicilik atfetmekte ve yoksulluğun bu mekanlar aracılığıyla üretildiğini varsaymaktadır. Örneğin çöküntü alanları ya da varoşlar yoksulluğun ve yoksulluk kültürünün üretildiği mekanlar olarak görülmekte, bu tür mekanların ortadan kaldırılmasıyla yoksulluk ve benzeri sorunların da ortadan kaldırılabilceği savlanmaktadır.*

İncelenen televizyon dizilerinde yer alan mahallelerin mekân ilişkisi üçüncüsüdür. Dizilerin hepsi İstanbul'da geçmekte ve mahalleler şehrin içinde 'çöküntü alan' olarak tanımlanan mekanlardır. İstanbul'un içinde Kuştepe veya Sulukule gibi Roman mahalleleri de gerçekte bu 'çöküntü alan' tanımına çok uymaktadır.

"Cennet Mahallesi", dar sokakların çevrelediği bir ya da iki katlı ve sıvası dökülmüş eski evlerden oluşan bir mahalledir. Mahallede evler arasında gerilmiş iplere çamaşır asılmakta, çoğunlukla kadınlar kapı önlerinde oturup sohbet etmekte ve çekirdek yemektedirler. Sokaklardaki buluşmaların yanı sıra mahalle kahvesi de buluşmak, kutlama yapmak ya da plan yapmak için kullanılan bir mekandır. Kahvenin duvarları koyu pembe rengine boyanmıştır. Kahvenin duvar rengi, mahalledeki evlerin renkleriyle uyumludur.

Pembe'nin ve Yunus'un aileleri ile birlikte yaşadıkları evler benzer şekilde eski eşyalardan oluşmaktadır. Duvarların rengi, aynı kıyafetlerinde olduğu gibi canlı bir mavi rengine boyanmıştır. Hem Pembe hem de Yunus'un evinde herkes bir arada uyumaktadır. Bazıları koltukta ya da yatakta, bazıları da yer yatağında yatmaktadırlar. Bu durum, birkaç neslin bir arada yaşadığı kalabalık aileler olmaları ve evlerin darlığından dolayı yeterli oda

sayısının olmamasından kaynaklanmaktadır. Evlerin bu durumu yoksulluklarının anlamlı bir temsilini oluşturmaktadır.

"Görgüsüzler" dizisinde Romanların yaşadığı mekân Cennet Mahallesi'dir. Mahalle dar sokaklar ve bir ya da iki katlı çok eski evlerden oluşmaktadır. Pembe'nin evi, eski ve birbiriyle herhangi bir uyumu olmayan eşyalardan oluşmaktadır. Pembe ve Sultan villaya taşındıktan sonra bu mekâna uyum sağlayamazlar. İlk olarak yumurtalarından faydalanabilmek için mahalledeki tavuklarını da getirip bütün komşularının şikayetlerine rağmen bahçeye kümes kurarlar, daha sonra da bu mahallede süt pahalı olduğu için bir inek alarak bahçede beslemeye başlarlar. Yumurta ve süt gibi kendi ürününü yetiştirmek bir yoksulluk temsili olarak kullanılmaktadır.

"Gönülçelen" dizisindeki hikâye Sur Mahallesi adı verilen ve o dönemin İstanbul'daki Sulukule Mahallesi'ne atıfta bulunan şehrin içinde, surların arasında yer alan bir Roman mahallesidir. Mahallenin tüm sakinleri Romandır. Mahalle farklı renklerde boyanmış, gecekondu benzeri derme çatma bir ya da iki katlı evlerden ve dar sokaklardan oluşmaktadır. Evlerin arasına asılan iplerde, sokakta çamaşır kurutulmakta, kadınlar kapı önlerinde oturmakta, sohbet etmekte ya da halı yıkamaktadırlar. Dizinin açılış jeneriğinde paralel kurgu ile Hasret'in evi ve Murat'ın evi kesitler halinde verilmektedir. Hasret'in evinin yoksulluğuna karşı, Murat'ın zengin evi ekonomik ve toplumsal uçurumu vurgulamaktadır.

Sur mahallesi sakinlerinin evleri ve evlerinin önünde oturmak dışında, mahallelerinden ayrılıp sosyal bir aktivite olarak yaptıkları tek şey "tepelik yer" olarak tanımladıkları, İstanbul Boğazı ve köprüyü kısmen gören yeşillik bir alana gidip oturmalarıdır. Genellikle gece saatlerinde



elinde örtüler ve çekirdekle gittikleri bu yerde ateş yakarlar ve sohbet ederler. Bir sosyalleşme mekânı olarak bu “tepelik yer” onların gidebilecekleri en lüks mekân olarak gösterilmektedir. Yoksulluğun mekânda yeniden üretimi çerçevesinde boğaz manzarası olan bir restoranda yemek yiyen zenginlere karşılık boğaz manzarasında parasız oturup sosyalleşen yoksullar yer almaktadır.

Hasret katıldığı bir televizyon programda müzikle nasıl tanıştığını anlatırken mahallesinden bahsetmektedir. Hasret, mahallede her evden müzik sesi geldiğini, o seslerin bazen çocukların bağrıışlarına bazen de kavga seslerine karıştığını söylediğinde, sunucu mahallenin tehlikeli olduğunu, tekin bir yere benzemediğini söyler. Bunun üzerine programı mahalledeki kahvede izleyenler tepki gösterirken, Hasret “*Sizin için tehlikeli olabilir.*” diyerek duruma tam bir açıklık getirmez.

Hasret’in annesi onun evine, onu bırakmayacağını söylemeye gittiği zaman Hasret, evdeki bozuk ve boş buzdolabını, bozuk musluğu, duvarlardaki soba kurumunu göstererek yaşadıkları yoksulluğu öfkeli bir şekilde dile getirmektedir.

Mekânda yoksulluk aynı zamanda mekanların küçüklüğü ile de anlatılmaktadır. Murat’ın kuyruklu piyanosu için evinde ayrı bir odası bulunmaktadır. Bununla birlikte Murat’ın piyanosunu Hasret’in annesi Hasret için alınca, Hasret piyanoyu eve sığdıramaz ve onu sokağın ortasına koymak zorunda kalırlar. Benzer bir şekilde, Hasret, villaya taşındığı zaman Kobra ve Gülnaz evi gezerler. Kendi evlerinin durumunu, villanın “*banyosunun kendi yatak odalarından daha büyük*” olduğunu söyleyerek belirtirler. Yoksul mahalledeki evlerin sadece fiziksel özellikleri değil, içindeki eşyalar da yoksulluğun bir temsili

olarak kullanılmaktadırlar. Hasret’in Sur Mahallesi’ndeki evinde birçok eşya yoktur ya da çok eskidir.

“Roman Havası” dizisi “Şen Şakrak” adını verdikleri bir Roman mahallesinde geçmektedir. Evler eski, cumbalı ve iki katlıdır. Kendinden önceki Roman dizilerindekine benzer şekilde, mahalle ortak bir yaşam alanı gibi sunulmaktadır. Mahalle sakinleri, kapı önlerinde oturmakta, sokakta müzik yapmakta, düğün gibi kutlama etkinliklerini sokakta gerçekleştirmektedirler. Hatta, ilk bölümde Zarife’nin doğum sancısı başladığında, mahalledeki ebe hastaneye gidecek zaman olmadığını söyleyerek doğumu sokakta yaptırır. Zarife’nin etrafını çarşafarla kapatan mahalleli, Zarife’yi eve taşımaya ya da ambulans çağırmayı düşünmezler bile.

“Üç Kuruş” dizisi Çingiraklı Mahallesi’nde geçmektedir. Çingiraklı Mahallesi, gecekondu evlerden oluşan yoksul bir mahalledir. Tek katlı ve küçük olduğu belli olan evleri dar sokaklar ayırmaktadır. Diğer Roman dizilerinde olduğu gibi evler arasında ya da sokakta asılmış iplerde çamaşırlar kurutulmaktadır. Aynı şekilde evlerdeki mekân darlığından kaynaklı olduğu düşünülen, sokaklarda çamaşır yıkanmakta ve evlerin kapı önlerinde insanlar oturmaktadır. Kadınlar kapı önünde ev işlerini yaparken, erkekler de kapı önlerine koydukları sandalyede oturmaktadırlar. Aynı zamanda çocuklar da hep sokakta oynamaktadırlar. Hatta kadınlar sokaktaki leğenlerin içinde çocuklarını yıkamaktadırlar. Düğünler ve kutlamalar mahallenin en geniş meydanında gerçekleştirilirken, gelinin çeyizini sokakta sergilemesi gene evlerin küçüklüğünden kaynaklı olarak düşünülmektedir. Hikâyenin ana karakteri olan Kartal ve ailesinin evi, mahalledeki diğer evlere göre daha büyüktür. Tek katlı, gecekondu benzeri ve önünde büyük bir avlu olan ev, birçok girişi olan dağınık bir



yapıdadır. Bahçede bulunan varilde geceleri ateş yakılmaktadır.

Hikâyede eve ayakkabı ile girmek ya da girmemek yoksulluk ve zenginlik, Roman ve gaco ayırımını temsil etmektedir. Örneğin; Efe, Kartal'ın evine gittiğinde kapının önündeki ayakkabı yığınını görür ve ayakkabıları ayağı ile ittirip içeri girer ve ancak Leyla onu uyardığı zaman ayakkabılarını çıkarıp terlik giyer. Evin içine ayakkabı ile girmek dizide zenginlerin ya da Roman olmayanların yaptığı bir eylem olarak vurgulanırken, Romanlar eve girerken ayakkabının çıkarılmasına büyük önem vermektedirler. Benzer ima, Kartal'ın Bahar'ın evine gittiğinde de yapılmaktadır. Bahar, evde ayakkabı ile gezerken, Kartal'ın yakın planda salonun halısının önünde ayakkabılarını çıkardığı gösterilmektedir. Aynı yakın plan çekim Neriman'ın eve gelen polislerin önüne terlik koyduğunda kullanılmıştır. Efe, Kartal ile birlikte gittikleri bir eve ayakkabı ile girmeye yeltenince, Kartal ayakkabısını çıkarması konusunda onu uyarır ve tekrar yakın planda ayakkabısını çıkarmasını görürüz. Benzer bir müdahaleyi gene Kartal, Efe onun evine girerken yapar ve Halide'ye terlik vermesini söyler.

Çingiraklı mahallesinde genellikle kalabalık aileler yaşamaktadır. Kalabalık aileler şeklinde yaşamının doğal olarak kabul gördüğü de vurgulanmaktadır. *Efe'nin "Siz böyle hep beraber mi yaşıyorsunuz burada?"* sorusuna Halide başka türlü mümkün değilmiş gibi *"Niye ayrı yaşayalım ki?"* şeklinde cevap vermektedir.

Mahallenin dışarıdan da yoksul bir mahalle olarak bildiği; Leyla'nın taksiyle geldiği sahnede vurgulanmaktadır. Leyla, taksi parasını ödemek için önce kardeşi Şahin'den, onda olmayınca da Ruşen'den para ister. Bunun üzerine taksici; *"Al işte bu mahalleye gelersen olacağı bu."* der. Benzer bir şekilde Leyla gene taksi ile eve dönerken taksici *"Soktun bizi de buraya"* diye

söylenerek hipergetto mahalleye vurgu yaparken, Leyla da *"Korkma yemezler seni"* diye karşılık vermektedir. Bu tür söylemler aynı zamanda mahallenin tekinsizliğini de ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda Wacquant'ın hipergetto tanımı "Çingiraklı Mahallesi" için uygun gözükmemektedir.

Wacquant (2015), gerçekleştirdiği araştırmalarda "getto" kavramının değişimini "hipergetto" kavramı ile anlatmıştır. Wacquant'a (2015, s.63) göre getto; "Sınırları belli, hakkında olumsuz bir tiplendirme yapılmış halkların onlara ayrılmış bir bölgeye zorla sürülmesiyle doğmuş, etnik bakımdan biteviye sosyo-mekansal bir oluşumdur." Bununla birlikte hipergetto ise; "Özgün bir sosyal düzen içerir, mekânın ırklara göre katı bir şekilde bölünmesi söz konusudur; "sosyal yırtıcılarla" tıka basa dolu bir ortama yayılmış kıt kaynaklar için meydana gelen çatışmaların ve yoğun rekabetin etrafında örgütlenmiştir." (Wacquant, 2015, s. 65) Hipergetto, genellikle suç ve şiddetle örülmüş sembolik bir sürgün alanı gibidir (Uştuk, 2019, s. 29). Çingiraklı Mahallesi'nin hipergetto olarak değerlendirilmesinin en önemli sebebi mahalleye dışarıdan kimseyi almamalarıdır. Örneğin, Korkmaz ve adamları mahalleye geldiği zaman bütün mahalle Kartal'ı korumak için ellerinde davul, darbuka, tencere ve tava gibi bir sürü eşya ile ritim tutarak ayaklanırlar. Böylece Korkmaz ne mahalleye girebilir ne de Kartal'a bir şey yapabilir.

Dizide, mahalledeki evler ile zengin karakterlerin evleri arasındaki karşılaştırma eşyalar açısından ele alınmaktadır. Kartal, Azade'nin evine gittiği zaman evi beğenmeyip eşyaların az olduğunu söylediğinde, Azade bunun minimalist dekorasyon olduğunu söyler. Buna karşılık Kartal, kendi mahallesinde bunun fakirlik olduğunu söyler. Ve bu karşılaştırma üzerinden farklı dünyaların insanları olduklarını vurgularlar Evlerdeki eşyalarla

ilgili Çetin de Çingiraklı Mahallesi'ndeki evlerin televizyonları üzerinden bir ima yapmaktadır. Çetin: *"Ne biçim mahalle burası. İnsanlar nasıl yaşıyor burada? Bütün evler küçücük, tek oda. İçlerindeki televizyonlar da kocaman. Az önce bir ev gördüm, içindeki televizyon bulunduğu odadan büyüktü."* Sonrasında ise Çetin, Korkmaz'dan çaldıklarını güvenli bir yerde saklamaları gerektiğini Kartal'a söylediğinde ise Kartal; *"Şöyle bir etrafına bak Allah aşkına, bizim mahallede milyonluk bir şey olabileceği senin aklına gelir mi?"* şeklinde cevap vermektedir.

Çingiraklı Mahallesi gibi, Kartal'ın babaannesinin evi de yoksul bir mahallede, tek katlı bir gecekondudur. Zengin ve fakir arasındaki mekânsal ayırım Leyla'yı istemeye geldikleri sahnede pekişmektedir. Efe'nin annesi evde etrafına şaşkın bir ifade ile bakarken babaannenin tepkisi üzerine evin farklı olduğunu söyler.

#### 6.4. Eğitim

Bradshaw (2007), yoksul mahallelerde okula giden çocukların diğerlerine göre daha dezavantajlı olduğunu vurgulamaktadır.

*Eğitimin algılanan önemine rağmen, daha az avantajlı alanlarda öğrenci başına fon, daha zengin öğrencilere harcanan fonun gerisindedir, öğretmenler yeterince eğitilmiş değildir, kitaplar genellikle güncelliğini yitirmiştir veya sınırlı sayıdadır, olanaklar azdır ve öğrenme kültürü yetersizdir. Bu nedenle, okulların bu sistemik başarısızlığının, yoksul insanların düşük başarılarının, düşük mezuniyet oranlarının ve çok azının yüksek öğrenime devam etmesinin nedeni olduğu düşünülmektedir (Bradshaw, 2007, s. 16).*

"Cennet Mahallesi" dizisinde karakterlerin eğitim durumları ile ilgili çok az bilgi yer almaktadır. Pembe, okuma yazmasının çok az olduğunu vurgularken, Yunus ise ilkokula gittiğini söylemektedir.

"Görgüsüzler" dizinde karakterlerin eğitim durumu ile ilgili bir bilgi verilmemektedir.

Sadece Pembe'nin küçük kızı Ayşe okula gitmektedir. Ayşe, Pembe'ye okula gittiğini söylediğinde Pembe; *"Aferin güzel kızım git. Git oku ki büyük büyük Romanlar olacaksın sen."* diyerek bu durumu desteklediğini vurgulamaktadır.

"Gönülçelen" dizisinde, Hasret'in anlattığı bir hikâye üzerinden onun ortaokula gittiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Hasret'in kardeşi Kadir de lisede okumaya devam etmektedir. Bunun dışında diğer karakterlerin okula gidip gitmediği ya da ne kadar süre ile gittikleri üzerine herhangi bir bilgi verilmemektedir.

"Roman Havası"nda her iki ailenin de ortanca ve küçük çocukları okula gitmektedir. Zarife'nin küçük kızı akşamları herkes gazinoya çalışmaya gittiği için Zarife'nin yeni doğan bebeğine bakmaktadır. Sultaniye ise gündüzleri okula gitmekte akşamları da ailesi ile birlikte gazinoda dans etmektedir. Benzer bir şekilde Şahin de gündüz okula giderken akşamları gazinoda çalmaktadır. Emin ise okumadığı için pişmanlığını şöyle dile getirmektedir; *"Ah eşek kafam, okuldan kaçmayaydım, güzel güzel okuyaydım adam olaydım. Fiyakalı bir işim, dolgun bir maaşım olaydı. Sizlere güzel bir hayat yaşataydım ben be."* Emin'in bu söylemi eğitimsizlik ile yoksulluk arasındaki ilişkiye örnek gösterilebilir.

"Üç Kuruş" dizisinde, Kartal okula gidememenin pişmanlığını her fırsatta dile getirmektedir. Bahar'a *"Haşa biz ders verecek kadar bilmiyoruz. Okumadık malum. Ama benim bildiklerimi sana anlatsam onlar da sana uymaz. Yani biz çamurda, iste büyüdük biliyon mu?"* diyerek hem okula gidemediğini vurgulamakta hem de yaşadığı hayatın zorluğunu anlatmaktadır. Ortaokul birinci sınıfa kadar okuyan Kartal bunun üzüntüsünü benzer bir şekilde Konyalı'ya da dile getirmektedir.

Kartal, kendisi okulu bitiremediği için kardeşlerini okutmak istemiştir. Ancak Şahin, okumak yerine Kartal gibi yasadışı işler yaparak para kazanmayı ve kumar oynamayı tercih etmiştir. Ailede bir tek Leyla okumuştur ve o da iki yıllık Turizm Otelcilik bölümünü bitirmiştir. Ruşen, Çingiraklı Mahallesi'nde birçok çocuğun okuyamadığını ve özellikle müzik ile ilgili eğitim alabilseler bu mahalleden birçok dahi çocuğun çıkacağını vurgulamaktadır. Ruşen, konservatuarda eğitim gören Faruk'un keman çalmasını dinleyen ve hayran olan Şesu'ya; *"Oğlum kaportacıda çalışıyor diye dahi olmaz mı? Bunu çaldı diye mi dahi oldu. Yahu bizim şarkıların cümlesini tek nota bilmeden üç yaşında çalıyor bu çocuklar. Okula gitmek kısmet olsa, kim bilir kaç dahi çıkar. Yav cümle alem bu çocuklara it uğursuz diye bakıyor ama bir anlasalar."* şeklinde cevap vermektedir.

### 6.5. İş Hayatı

Çiçekçilik Romanlarla özdeşleşen mesleklerden bir tanesidir. Alpman (1997, s. 47), 1990'larda gerçekleştirdiği araştırmada, o dönem Romanların kendi aralarında yaptıkları bir bölgeleşme ile çiçeklerini sattıklarını vurgulamıştır. Kuştepe'den gelen çiçekçiler; Kadıköy, Üsküdar, Beşiktaş, Taksim, Emirgan ve Ortaköy'de satış yaparken; Küçükbakkalköy'den gelen çiçekçiler Fenerbahçe, Şaşkınbakkal ve Bostancı'da satış yapmaktaymışlar.

Romanlarla en çok özdeşleştirilen meslek grubu olan müzisyenlik ve dansözlük onların en temel geçim kaynaklarından bir tanesi olarak geçmişten günümüze devam etmektedir. Hatta Osmanlı Döneminde, "çengi" adı verilen ve dans eden Romanların oluşturduğu topluluğun Türk müziğine "Çengi Harbi" adında bir makam da kattığı kayıtlara geçmiştir (Altınöz, 2007, s. 26). 1990'larda, İstanbul'un Sulukule semti hem Romanların sur içinde

toplumdan izole, dışarıya kapalı yaşam alanı olarak biliniyordu hem de o yıllarda yerli ve yabancı turistler için geceleri bir eğlence merkeziydi. Sulukule'de düzenlenen bu eğlenceler "Devriye" olarak tabir edilmekte ve genellikle dansöz ya da dansözler o evin kızlarından oluşurken müzisyenler de ağabey, baba ya da yakın akrabalarından oluşmaktaydı (Özkan, 2000, ss. 68-69). Koptekin (2017, s. 89), Romanların yaptıkları işler arasında hem toplumun diğer kesimlerinde hem de kendi aralarında en saygın olanının müzisyenlik olduğunu, müzikleri ve yetenekleri ile gacolar arasında en olumlu temsili bu olduğunu vurgulamaktadır.

"Cennet Mahallesi" dizisinde Erdağı ve Şentürk aileleri gazinoda çalışmaktadırlar. Ferhat şarkı söylemekte, Sultan ve Fatoş dans etmekte, Menekşe, Yunus, Pembe ve Selim de çalmaktadırlar. Aynı zamanda gündüzleri de Pembe ve Menekşe çiçek satmaktadır. Bütün mahalle, Ferhat'ın piyangodan büyük ikramiyeyi kazandığını zannettiğinde Yunus, Ferhat ve Sultan'ın düğününe orkestra tutar. Muharrem orkestraya gerek olmadığını kendilerinin çalabileceğini söylediğinde, Yunus artık zengin olduklarını bu yüzden başkalarının çalıp kendilerinin oynayacağını söyler. Burada müzik icra etmek ile yoksulluk ve zenginlik arasında bir ilişkilendirme yapılmıştır. Yunus, Fatoş'un dansözlük yapmasından mutsuzdur. *"İster miyim sanıyorsun dansözlük yapıp, sarhoş eğlendirmeni."* dediği zaman Fatoş da *"Neden, hırsızlık yapmıyorum, namussuzluk yapmıyorum, oryantal oynuyorum, kimse de yan gözle bakmıyor. Yanımda sen varsın, abim var."* şeklinde cevap vermektedir.

"Görgüsüzler" dizisinde karakterler gazinoda çalışarak geçimlerini sağlamaktadırlar. Sultan dansözlük yapmakta, Pembe, Menekşe; Muharrem ve Fatoş da arkada çalmaktadırlar. Sultan başka bir gazinoda assolist olduktan sonra,

maddi olarak durumları düzelir. Bir süre sonra Pembe aynı gazinoya müzisyen olarak Muharrem, Menekşe ve Fatoş'u da alarak onlara yardımcı olur. Gazinolar 2000'li yılların başına kadar Türkiye'de popüler eğlence merkezleriydi. Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte başlayan modernleşme hareketi çerçevesinde 1920'lerde açılan ilk gazinolar, 1960-1980 yılları arasında altın çağını yaşamış ve 1990'larda giderek yok olmaya başlamışlardır. (Lale & Koca, 2023, s. 336)

"Gönülçelen" dizisinde de karakterlerin yaptıkları işler çoğunlukla müzisyenlik ve çiçekçiliktir. Mahalleye her sabah gelen çiçek kamyonundan Hasret ve diğer kadınlar çiçekleri almakta, sonrasında da ekonomik olarak daha iyi durumda olan mahallelere giderek çiçekleri sokakta satmaktadırlar. Hikâyenin farklı bölümlerinde Hasret ve Gülnaz dış görünüşlerinden kaynaklı olarak temizlikçi zannedilirler. Sur Mahallesi'nin en prestijli mesleği müzisyenliktir. Levent, mahalleden çok fazla müzisyenin çıktığını söyleyince, Gülnaz da kerametın mahallede değil, Romanların tabiatında olduğunu vurgulamaktadır.

"Roman Havası" dizisinde de Romanlarla müzisyenlik ilişkisi devam ettirilmiştir. Her iki aile birlikte akşamları gazonoda sahne almaktadır. Aslı şarkı söylerken, Kerem keman çalmakta, Zarife, Emin, Elmas ve Şahin ona eşlik etmekte ve Sultaniye dans etmektedir. Elmas, Romanların müziğe karşı olan yetenekleri ile ilgili; *"Rabbim bize öyle bir yetenek vermiş ki, bir dinlediğimizi bin, bin beş yüz kere çalabiliriz."* şeklinde anlatmaktadır.

"Üç Kuruş" dizisinde, Çingiraklı Mahallesi'nde yaşayanların çoğu ya müzisyenlik, dansözlük gibi bir iş yapmakta ya da yasadışı işlerle uğraşmaktadırlar. Kartal, pavyon ve pavyonun alt katında yasadışı kumarhane işletmektedir. Ayrıca Kartal ile birlikte çalışan Konyalı,

başkalarının banka hesaplarına girerek onun siber suçlarını üstlenmektedir. "Üç Kuruş" dizisinde gelir olarak getirisi daha yüksek olan ve yasadışı olmayan tek iş yapan adli tıpta çalışan Neşe karakteridir. Efe, ilk başta Neşe'nin Roman olduğuna inanmayınca Neşe; *"Bütün Romanlar filmlerdeki gibi darbukacı, çiçekçi, yankesici, falcı olmuyor. Eğer önümüz kesilmez de okuyabilirsek bazılarımız doktor da çıkabiliyor işte."* şeklinde sitem etmektedir.

Kartal küçükken, babası ve halası mahalledeki başkaları ile birlikte müzisyenlik ve dansözlük yapmışlardır. 1990'ların Sulukule eğlencelerine gönderme yapan bu anlatı Oktay'ın sakatlanması ile sona ermektedir. Bu olaydan önce Kartal ve Ferhan ise ayakkabı boyacılığı yaparak evin geçimine katkı sağlamaktadırlar. Oktay'ın bir kolunu kaybedip bu yüzden depresyona girmesi ile birlikte evin bütün geçimi daha çocuk olan Kartal'a kalmıştır. Kartal'ın bu kadar fazla yasadışı iş yapmasının sebebi olarak da onun para kazanması gerektiği için okuyamaması ve bir şekilde mafya ile çalışmaya başlamasına bağlanmıştır. Kartal, ailesine bakmanın yanı sıra zamanla bütün mahalleye de sahip çıkan, maddi, manevi mahalledeki herkesi destekleyen biri haline gelmiştir. Leyla, bir barda geceleri barmenlik yapmaktadır. Hikâyenin başlarında Efe daha Leyla'nın ne iş yaptığını bilmediği için onu dansöz zanneder. Leyla, Efe'nin önyargılı olmasından dolayı sinirlenir.

Ragıp, ayı kostümü giyerek insanları eğlendirmekte ve geçimini bununla sağlamaktadır. Aslında Ragıp'ın babası eskiden ayı oynatıcılığı yapıyormuş ama 1990'larda ayı oynatıcılığı yasaklanınca kendisi ayı kostümü giyerek işini devam ettirmiş. Ragıp da babasının mesleğini devam ettirmiştir. Alpman'ın (1997), 1990'larda gerçekleştirdiği çalışmada,

İstanbul'da Kağıthane'de yaşayanların Taksim ve çevresinde, Halkalı'da yaşayanların ise Sultanahmet'te ayı oynatıcılığı yaptıklarını ve sabahtan öğle saatlerine kadar çalışıp, sonrasında ise aylarını bölgeye yakın ama işlek olmayan bir yere "park ettiklerini" vurgulamaktadır. Aynı zamanda Alpman'ın çalışması esnasında "Dünya Hayvanları Koruma Vakfı" yöneticileri İstanbul'a gelerek, "Dans Eden Aylara Özgürlük" kampanyası düzenlemiş ve 1993 yılında Turizm Bakanlığı ve İstanbul Belediyesi'nin desteğiyle İstanbul'daki tüm "park etmiş" ayları toplattırmışlardır. Projede, ayı oynatıcılarına maddi zararlarını karşılamak da olmasına rağmen aylar alındıktan sonra ayı oynatıcılığının yasadışı olduğu ve bu yüzden ödüllendirilemeyeceği gerekçesiyle Romanlara hiçbir ödeme yapılmamıştır.

Kartal'ın kumarhaneleri kapandıktan sonra mahallenin çoğu işsiz kalır. Şesu'nun nişanlısı Peri de dansözlük işine geri döner. Şesu, bu duruma sitem edince, mahallenin yarısının aç olduğunu söyler. Şesu, nişanlısının geçimini sağlamak ve onun dansözlük yapmasına engel olmak için yasadışı bahisli dövüşlerde dövüşmeye başlar.

## Sonuç

Günümüzde televizyon en çok kullanılan kitle iletişim araçlarından biri olma özelliğini korumaktadır. Türkiye'de ulusal yayın yapan televizyon kanallarının çoğu prime-time yayın kuşağında televizyon dizilerine yer vermektedirler. Televizyon dizilerinde birçok sosyo-ekonomik temsil olmakla birlikte yoksulluk temsilleri de bunlardan bir tanesidir.

Türkiye'de Romanları konu alan kurmaca dizilerin hepsinde Romanlar yoksul olarak temsil edilmiştir. Bu temsillerde ön plana çıkan en temel unsur karakterlerin kendi çabaları ile bu yoksulluk döngüsünden çıkamamaları ve her zaman Roman

olmayan birinin yardımını beklemedir. Bu yardım; "Cennet Mahallesi", "Görgüsüzler" ve "Roman Havası"nda vurgulandığı üzere evlilik yoluyla olabileceği gibi, "Gönülçelen"de varolan yeteğin Roman olmayan biri tarafından keşfedilmesi ya da "Üç Kuruş"ta olduğu gibi gene Roman olmayan mafya bağlantıları kurulmasıdır. Örneğin; "Roman Havası" dizisindeki zengin damat arama ısrarı aynı "Cennet Mahallesi" ve "Görgüsüzler"de olduğu gibi mevcut maddi durumlarını kendileri iyileştirmeye çalışmak yerine dışarıdan ve zahmetsiz bir kurtuluş arama çabası olarak sunulmaktadır. Benzer bir şekilde Hasret, şarkıcı olduktan sonra kısmen maddi durumu düzelmekle birlikte, hikâyede Roman olmayan biri tarafından bu statüye getirilmektedir. Yani aslında Hasret ne kadar yetenekli olursa olsun, kendinden olmayan birinin desteği olmadan mahalle düğünleri hariç şarkıcı olamamaktadır. Anlatının temelinde yoksulluktan kurtulmanın tek yolu, Roman olmayan birinin yardımını almak olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda yoksulluktan zengin bir hayata ve şöhrete uzanan yolda da kendi kültürel değerlerinden vazgeçmek gerekmektedir.

Dizilerde uyumsuz giyim tarzı ve çiçekli basma etekler yoksulluk ile ilişkilendirilirken sade ve özellikle koyu renk kıyafetler zenginlik ile ilişkilendirilir. Bununla birlikte yemek masasında yemek yemek, tenis ve bardo gibi sporlar da zenginlik ile ilişkilendirilmektedir. Aynı zamanda "Görgüsüzler"de kürk de önemli bir statü ve zenginlik sembolü olarak kullanılmıştır. "Üç Kuruş" dizisi yoksulluk anlatısı olarak diğerlerinden farklılık göstermektedir. Kartal'ın küçük yaşta bütün ailesine bakmak zorunda kalmıştır. Çalışmak zorunda olmak, eğitim alamamasına ve ilerleyen yıllarda iyi bir gelir elde edebileceği bir meslek sahibi olamamasına sebep olmuştur. Bu yüzden her ne kadar Kartal da Roman



olmayanlardan aldığı yardım ile yasadışı işlere başlamış olsa da, kayıtdışı ekonomiye katılımı çaresizlik sonucu olmuştur. Nitekim iki yıllık üniversite bitiren Leyla, Kartal ve çevresinin yaptığı işlere kıyasla toplum tarafından daha fazla kabul görebilen bir meslek olarak barmenlik yapmaktadır.

“Üç Kuruş”ta Neşe karakteri de bütün diziler içerisinde kariyer ve gelir anlamında en iyi durumda olmaktadır. Romanlarla ilişkilendirilen yoksulluk anlatılarında, kendi çabası ve emeği ile bu döngüden çıkabilen tek karakterdir. İlerleyen dönemlerde Romanları konu alan başka dizilerde bu yoksulluk döngüsü kırılabilir. Romanların farklı sosyo-ekonomik koşullarda temsilleri hem televizyonun yarattığı kalıp yargıları değiştirecek hem de Roman olmayan izlerkitlenin önyargılarında değişiklikler yapacaktır. Bundan da önemlisi Yetiştirme Kuramı’nda, tekrar eden temsillerin toplumda zaten dezavantajlı konumda olan azınlıkları ya da alt kültürleri daha fazla güçsüzleştirdiği ve bunun da bir döngü oluşturduğu vurgusudur. Romanlar ile yoksulluk ilişkisinin hikayelerde kırılması, toplumda da bu döngünün kırılmasına öncülük edilecektir.

Son olarak dizilerde dikkat çeken bir diğer unsur da Roman karakterlerin mahallede, evlerin dışında bir arada bir hayat yaşadıkları ve bu hayatın komün bir özelliğe sahip olmasıdır. Dayanışma içinde temsil edilen bu komün hayat da yoksulluklarına bağlıdır.

## Açıklamalar

\* *Etik Kurul Onayı:* Etik kurul onayı gerektirmemektedir.

\* *Yazar Katkı Oranı:* Makale tek yazarlıdır.

\* *Çıkar Çatışması:* Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

\* *Akademik Finansal Destek:* Çalışma; herhangi bir akademik finansal destek kuruluşu (TÜBİTAK, BAP, Avrupa Birliği,

Birleşmiş Milletler, vs.) tarafından desteklenmemektedir.

\* *Yazar Beyanı:* Özgün bir çalışmadır.

## Structured Extended Abstract

### Research Background & Problem

Television series broadcasted in Türkiye contain many socio-economic representations. One of these representations is poverty. It has been determined that in all the television series about Romani people in Türkiye, five in total, they are represented as poor. This study will make research on how poverty representations are created based on an ethnicity and what kind of a cycle of poverty is created for this ethnic group.

In the early years of communication studies, it was mentioned that mass media has strong effects on audience. Television, which has become increasingly popular since the second half of the 20th century, also has an impact on the audience. However, as a result of the research he started in the 1960s, George Gerbner concluded that television was more effective in the long term and among individuals who watched television a lot (Romer et al., 2014, p. 117). Gerbner developed the Cultivation Theory as a result of his long-term research. In this context, representations of poverty in Turkish television series can have a long-term impact on both the audience and the groups represented. According to the Cultivation Theory, representations of disadvantaged or minority groups on television make them weaker. In this context, repeated representations of poverty based on a certain minority may cause the audience to form a stereotype about them. At the same time, these representations of poverty are also problematic for the group represented because they create an inextricable cycle.

In the literature review, poverty and approaches related to poverty were discussed. There are approaches that attribute poverty to individuals and also to structural reasons. According to the approach regarding individual reasons, poverty originates from the individual. In this approach, society has no role in poverty (Oktik, 2008, p.26). According to the approach regarding structural reasons, poverty is related to the system (Oktik, 2008, p.36). At the same time, Bradshaw's five theories about poverty were emphasized. These theories are individual, cultural, political and economic, geographical and cyclical theories (Bradshaw, 2007). Poverty represented in the examined television series can be explained especially by cultural and cyclical theories.

#### *Research Methodology*

In this study, television series themed about Romani people are examined. There are a total of five television series on Turkish television whose theme is about Romani people. These are "Cennet Mahallesi", "Görgüsüzler", "Gönülçelen", "Roman Havası" and "Üç Kuruş." It has been observed that in all these television series, Romani people are represented as poor. While the universe of the research consists of television series, the sample consists of television series in which Romani people are the main characters. These television series were examined using the qualitative content analysis method. Qualitative content analysis, unlike quantitative content analysis, was found to be more suitable as a more detailed and interpretive method. By examining all episodes of the five television series mentioned in the research, five categories related to poverty representations were created. These categories are story, characters, places, education, and business life. Within the

framework of these categories, the elements in the series narratives are expressed.

#### *Research Results*

As a result, in all television series with Romani characters as the main theme, these characters struggle with poverty. Additionally, the only way for the characters to escape the cycle of poverty is with the help of a non-Romani people. In the television series "Cennet Mahallesi", "Görgüsüzler" and "Roman Havası", which are in the comedy genre and have similar stories, the characters earn their living through musicianship and floristry. According to research conducted on Romani people in Türkiye, musicianship and floristry are the professions most identified with them (Alpman, 1997; Altınöz, 2007). In these three television series, it is also seen that the only way to improve their financial situation is to marry a rich man. There is a similar story of poverty in the television series "Gönülçelen". Hasret was able to change her life after meeting the famous musician Murat and starting to get education from him. Moreover, in this process of change, Hasret had to give up her own cultural values or the things that made her who she is. In these television series, poverty is identified with a certain ethnicity, culture and accent. In the television series "Üç Kuruş", although the characters have no accent, it is the story of Kartal, who cannot study in order to take care of his family and starts working with the mafia to earn more money. In the narrative, help is again received from non-Romani people. In this series, Romani people cannot find jobs with good wages as a result of not receiving adequate education. In addition, this situation creates a cycle and those living in Çingiraklı neighbourhood do not have many options to earn money other than

getting involved in crime and doing illegal things.

### Conclusion & Discussion

As emphasized in the Cultivation Theory, representations on television have an impact on the viewer in the long term. In this context, the representations of Romani people in television series cause the audience to make a certain judgment about them. These representations may also create prejudices and stereotypes against Romani people or reinforce existing prejudices and stereotypes.

For example, Taylan & Barış (2023) emphasize that media representations of Romani people reinforce stereotypes and prejudices against them, and that portrait of Romani people drawn through television series is particular and one-sided. Similarly, Gün (2017) states that the representation of Romani people in Turkish television series has not changed for the past thirty years, and therefore the perception of Romani people has not changed either. Changes that can be made in the narratives about Romani people and representations of poverty in the coming years will help Romani people living in Türkiye to be exposed to less prejudice and will help to strengthen these groups.

### Kaynakça

- Ak, M. (2016). Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 296-306 [https://dergipark.org.tr/tr/pub/ab\\_uhsbd/issue/32956/366248](https://dergipark.org.tr/tr/pub/ab_uhsbd/issue/32956/366248)
- Alpman, N. (1997). *Başka Dünyanın İnsanları Çingeneler* (2. Baskı). Ozan Yayıncılık.
- Altınöz, İ. (2007). XVI. Yüzyılda Osmanlı Devlet Yönetimi İçerisinde Çingeneler. Suat Kolukırık (Haz.), *Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler* (ss.13-31). Simurg Yayıncılık.
- Arayıcı, A. (1999). *Çingeneler*. Ceylan Yayınları.
- Aziz, A. (2013). *Radyo Televizyon Yayıncılığı*. Hiperlink Yayınları.
- Bayraktar, F. S. & Sandalyeci, S. (2018). Trakya Ağızları Ses Bilgisi. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 215-279 DOI: 10.30563/turklad.423682
- Bradshaw, T.K. (2007) Theories of Poverty and Anti-Poverty Programs in Community Development, *Journal of the Community Development*, 38(1), 7-25, DOI: 10.1080/15575330709490182
- Çelenk, S. (2005). *Televizyon Temsil Kültür 90'lı Yıllarda Sosyokültürel İklim ve Televizyon İçerikleri*. Ütopya Yayınevi.
- Duran Tasouji, C. (2022). İTU-Tv Deneyimi ve Türkiye’de Ulusal Televizyon Yayınlarını Bekleme Süreci. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi, 57, 51-69. <https://doi.org/10.47998/ikad.1057269>
- Erdoğan, N. (2019). Yok-Sanma: Yoksulluk - Maduniyet ve “Fark Yaraları”. Necmî Erdoğan (Ed.), *Yoksulluk Halleri Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*. (ss. 47-95). İletişim Yayınları.
- Ergun, C. & Koçancı, M. (2017). Yoksulluk ve Kentsel Mekan Üzerine Birkaç Not. *Toplum ve Demokrasi*, 11(24), 201-228.
- Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş* (2. Baskı). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gerbner, G. (2014). Prime Time’da Ölüm. Michael Morgan (Der.), *Medyaya Karşı* (ss. 375-384). Ayrıntı Yayınları.
- Gerbner, G. & Gross, L. (2014). Televizyonla Yaşamak: Şiddet Profili. Michael Morgan (Der.), *Medyaya Karşı* (ss. 333-374). Ayrıntı Yayınları.

- Gerbner, G. (2014). Doğru Yolda İlerleme. Michael Morgan (Der.), *Medyaya Karşı* (ss. 313-330). Ayrıntı Yayınları.
- Gerbner, G. & Gross, L. Melody, W. H. (2014). Kültürel Göstergeler. Michael Morgan (Der.), *Medyaya Karşı* (ss. 255-280) Ayrıntı Yayınları.
- Gerbner, G. (2014). İletişimi Tanımlamak Üzerine: Bir Başka Görüş. Michael Morgan (Der.), *Medyaya Karşı* (ss. 137-142). Ayrıntı Yayınları.
- Gerbner, G. (2014). Kitle Kültürünün Meydan Okuması ve Eğitim. Michael Morgan (Der.), *Medyaya Karşı* (ss. 124-136). Ayrıntı Yayınları.
- Gerbner, G. & Gross, L. & Morgan, M. Signorielli, N. (2014). Televizyon ile Büyümek: Kültivasyon Perspektifi. Michael Morgan (Der.), *Medyaya Karşı* (ss. 281-312). Ayrıntı Yayınları.
- Gün, S. (2017). Çingenelerin/Romanların Medyada Sunumu: "Roman Havası Dizisi" Örneği. *Bildiriler Kitabı-II*, 81-97.
- Hall, S. (2017). Temsil İş. Stuart Hall (Ed.), *Temsil Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları* (ss. 21-98). Pinhan Yayıncılık.
- Hsieh, H. & Shannon S. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288 DOI: 10.1177/1049732305276687
- Karakaş, M. (2010). Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 1-16
- Kolukırık, S. (2008). *Dünden Bugüne Çingeneler*. Ozan Yayıncılık.
- Koptekin, D (2017). *Biz Romanlar Siz Gacolar Çingene/Roman Çocukların Kimlik İnşası*. İletişim Yayınları.
- Krippendorff, K. (1989). Content analysis. In E. Barnouw, G. Gerbner, W. Schramm, T. L. Worth, & L. Gross (Eds.), *International encyclopedia of communication*, 1, 403-407. Oxford University Press. [http://repository.upenn.edu/asc\\_papers/226](http://repository.upenn.edu/asc_papers/226)
- Kyuchukov, H. (2007). Bulgar ve Türk Müslüman Romanlar'ın Tarihi, Kültürü ve Dili. Suat Kolukırık (Der.), *Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler* (ss. 71-84). Simurg Yayıncılık.
- Morgan, M. (2014) George Gerbner'in İletişim Teorisine, Araştırmaya ve Toplumsal Eyleme Katkıları Üzerine. Michael Morgan (Der.), *Medyaya Karşı* (ss. 9-40). Ayrıntı Yayınları.
- Lale B, Koca D. (2023) Modern İdeolojinin Mekânsal Oluşumu: 1923-60 Yılları Arası Ankara Gazinoları. *Tasarım Kuram*, 19(39), 334–350. DOI: 10.59215/tasarimkuram.397
- Lent, J. A. (2014). George Gerbner ile Röportaj. Michael Morgan (Der.), *Medyaya Karşı* (ss. 41-58). Ayrıntı Yayınları.
- Lewis, O. (1971). *Sançez'in Çocukları*. e Yayınları
- Lister, R. (2021) *Poverty* (2. Baskı). Polity Press. <https://www.perlego.com/book/2068093/poverty-pdf> (Erişim tarihi: 23/07/ 2023).
- Neuman, W. L. (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* 2. Yayın Odası.
- Ocak, E. (2019). Yoksulun Evi. Necmi Erdoğan (Ed.), *Yoksulluk Halleri Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* (ss. 133-173). İletişim Yayınları.
- Oklit, N. (2008). Yoksulluk Olgusuna Kavramsal Ve Kuramsal Yaklaşımlar. Nurgül Oktik (Der.), *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları* (ss. 21-56). Yakın Kitabevi Yayınları.
- Özkan, A. R. (2000). *Türkiye Çingeneleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ramer, D. Jamieson, P. Bleakley, A. & Hall Jamieson, K. (2014). Cultivation Theory: Its History, Current Status,

- and Future Directions. Robert S. Fortner & P. Mark Fackler (Ed.), *The Handbook of Media and Mass Communication Theory* (ss. 115-136). John Wiley & Sons, Inc. DOI:10.1002/9781118591178
- Rowntree, B. S. (1902). *Poverty. A Study of Town Life*. The Macmillan Company.  
<http://pombo.free.fr/rowntree.pdf> (Erişim tarihi: 19/08/2023)
- Stemler, S. (2000). An overview of content analysis. *Practical Assessment, Research, and Evaluation*, 7(17), 1-6. DOI: <https://doi.org/10.7275/z6fm-2e34> Available at: <https://scholarworks.umass.edu/pare/vol7/iss1/17>
- Şengül, T. (2002). Kentsel Yoksulluk ve Mekansal Ölçek Sorunu. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 26. *Kolokyumu Bildiri Kitabı* (ss. 45-52). TMMOB Şehir Plancıları Odası.
- Şen Gür, D. (2020). *Edirne İli Süloğlu İlçesi Ağzı*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Taylan, H. H. & Barış, İ. (2023). Medyada Romanlara Yönelik Kalıpyargı ve Önyargıların Sunumu. *Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 89-100.
- Toprak Karaman, Z. (2017). Siyasi ve İdari Yönüyle Romanlar. Suat Kolukırık (Haz.), *Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler* (ss. 33-42). Simurg Yayıncılık.
- Tüzün Ateşalp, S. (2016) "Nitelikli Televizyon": Medya Profesyonellerinin Perspektifinden Türk Televizyon Dizilerinde Nitelik. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 25, 9-37 DOI: 10.16878/gsuilet.283029
- Uştuk, O. (2019). *Emek Pazarı ve Kimliklenme İlişkisi: İzmir Urla Sıra Mahallesi Romanları Örneği*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Wacquant, L. (2015). *Kent Paryaları* (2. Baskı). Boğaziçi Üniversitesi Yayınları
- Weber, R. P. (1990). *Basic Content Analysis*. Sage.
- Yaylagül, L. (2018). *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Dipnot Yayınları  
<https://www.showtv.com.tr/dizi/tanitim/uc-kurus/2815> (Erişim tarihi: 31/08/2023)  
<https://www.showtv.com.tr/dizi/tanitim/cennet-mahallesi/976> (Erişim tarihi: 31/08/2023)  
[https://tr.wikipedia.org/wiki/Roman\\_Havası](https://tr.wikipedia.org/wiki/Roman_Havası) (erişim tarihi: 31/08/2023)  
<https://www.atv.com.tr/gonulcelen/kadro> (31/08/2023)  
<https://www.turkis.org.tr/turk-is-haziran-2023-acilik-ve-yoksulluk-siniri/#:~:text=Gıda%20harcaması%20ile%20giyim%2C%20konut,%2C30%20TL%27ye%20yükseldi.> (Erişim tarihi: 30/07/2023)  
[https://tr.wikipedia.org/wiki/Cennet\\_Mahallesi#:~:text=Cennet%20Mahallesi%2C%20Erler%20Film%20imzalı,yayınlanan%20Gırgıriye%20filminin%20dizi%20versiyonudur.](https://tr.wikipedia.org/wiki/Cennet_Mahallesi#:~:text=Cennet%20Mahallesi%2C%20Erler%20Film%20imzalı,yayınlanan%20Gırgıriye%20filminin%20dizi%20versiyonudur.) Erşim tarihi: 31/08/2023)  
[https://tr.wikipedia.org/wiki/Görgüsüzler\\_\(dizi\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Görgüsüzler_(dizi)) (Erişim tarihi: 31/08/2023)